

NAWOORD

Marleen van der Haar

Het schuurt, piept en kraakt in dit themanummer over de pogingen van ambtenaren, sociale professionals en inwoners om op een andere manier met elkaar samen te werken. De vele etnografische beschrijvingen van geleefde ervaringen met en van de 'nabije overheid' staan bol van ongemak en democratisch tekort. Vanuit de verschillende posities leren we de alledaagse praktijken kennen om tot responsief beleid te komen voor buurten en groepen inwoners met oog op het creëren van zorgzame en veerkrachtige gemeenschappen. Meestal blijkt het te gaan om groepen kwetsbare inwoners in achtergestelde stedelijke gebieden. Juist daar kiest de overheid voor extra inspanningen om het vertrouwen van inwoners terug te winnen onder het lemma van participatie en meedoen en met streven naar veerkrachtige gemeenschappen in het vizier.

Via de verhalen maken we in dit magazine kennis met de performatieve werking van macht, en leren we over taal, machtsongelijkheid en de normaliserende werking van beleidsframes. In de overwegend kritisch-analytische bijdragen over botsende logica's moeten vooral de rigiditeit van de overheid als institutie en de systeemwereld

het bezuren. De bijdragen lezen als een oproep aan de geïnstitutionaliseerde partijen om via erkenning van verschil ruimte te geven aan meerstemmigheid. Als je goed luistert bevatten ze ook een verlangen naar verbinding en onderling begrip. Maar hoe?

Voor mij als onderzoeker, opgeleid als cultureel antropoloog en gefascineerd door betekenisgeving met name in relatie tot processen van in- en uitsluiting, zijn de verhalen heel herkenbaar. Zelf onderzocht ik hoe een vraagstuk via een bepaalde representatie wordt geproblematiseerd en verwordt tot een dominant frame (Bacchi, 2009). Denk bijvoorbeeld aan hoe in de jaren negentig van de vorige eeuw populistische partijen jongeren met een Marokkaans-Nederlandse achtergrond in het politieke debat als groep 'Marokkaanse jongeren' tegenover de 'Nederlandse samenleving' zetten en hen frameden als probleemjongeren die een bedreiging vormden voor de veiligheid. Dit geculturaliseerde frame werd uiteindelijk overgenomen door partijen in het gehele politieke spectrum (Roggeband & Van der Haar, 2017).

Het inzichtelijk maken van heersende frames is van belang, omdat deze repre-

Foto: Maria Heijndael.

sentaties niet alleen symbolisch zijn, maar ook wezenlijk bepalen hoe beleid er uit ziet en dus hoe we leven. Zo liet ik zien hoe de voormalige beleidscategorieën allochtoon en autochtoon uitsluitend werken en daarmee inherent onverenigbaar waren met het beleidsdoel van integratie (Van der Haar & Yanow, 2011). De beleidstermen, een sociale constructie die bedacht was om onderscheid te maken tussen mensen met en zonder migratieachtergrond, vonden hun weg naar de volksmond en werden gebruikt om aan te geven wie er zogenaamd wel en niet bij hoorden, met alle gevolgen van dien.

In een ander project lieten we zien hoe een programma gericht op de emancipatie van

laagopgeleide, sociaal geïsoleerde mannen door welzijnsorganisaties werd versmald tot een focus op de integratie van mannen met een migratieachtergrond (Van der Haar, Van Huis & Verloo, 2014). Hiermee werd uitgedragen dat gendergelijkheid onder witte mannen zonder migratieachtergrond gemeengoed zou zijn en emancipatie alleen bij mannen met een migratieachtergrond nodig was.

Ook in de bijdragen van dit themanummer wordt de onderliggende problematisering blootgelegd. Door dit te ontrafelen zien we welke stemmen benadrukt worden en welke niet. In het streven naar nieuwe arrangementen tussen overheid en inwoners blijkt in veel gevallen sprake te zijn

van onvoldoende ruimte en zeggenschap voor (alle) inwoners. En dat is op zijn minst opvallend gezien de recente aandacht voor mensbeelden bij beleid(svorming) om tot realistischer beleid te komen en recht te doen aan de pluriformiteit van de samenleving (Gebhardt & Feijten, 2022). Zo stellen de onderzoekers van het Sociaal en Cultureel Planbureau dat beleidsmakers zich af moeten vragen of de mensbeelden waarop we ons beleid hebben gebouwd reëel zijn en of er voldoende oog is voor variatie.

In zijn essay *De menselijke staat* gaat Kim Putters (2022) nog een stap verder en spreekt over het betrekken van het burgerperspectief als voorwaarde voor een nieuw sociaal contract tussen overheid en burgers. Volgens Putters dienen we vanuit de menselijke maat gezamenlijk en empathisch de maatschappelijke opgaven van deze tijd aan te gaan. Hiervoor zijn volgens hem inzicht in vijf elementen essentieel: 1) het snappen hoe het met mensen gaat en wat ze willen; 2) structurele ongelijkheid en wat mensen kunnen; 3) mensbeelden gehanteerd door de overheid en professionals; 4) verschillende rollen van burgers in de samenleving, en; 5) het omgaan met dilemma's van variëteit en homogeniteit (met hoeveel diversiteit kun je rekening houden en wanneer is er voldoende participatie?). Deze elementen kunnen een leidraad vormen bij het inrichten van de samenwerking tussen overheid, burgers en samenleving. Putters legt de nadruk op het belang van ambtelijk vakmanschap en inlevingsvermogen, en het omgaan met verschillen (2022, p. 33).

Voor dit laatste aspect denk ik ook aan de inzichten van Halleh Ghorashi (2025) in haar participatielezing van Movisie dit jaar. Net als Kaulingfreks en Duovski in hun bijdrage over tussenruimtes, wijst Ghorashi op de noodzaak van meerstemmigheid voor volwaardige participatie. Juist het ruimte geven aan verschillen of afwijkende meningen is een democratische kwaliteit. Met het werkelijk toelaten van verschillen in de dialoog kunnen, zoals ze zegt, ongemakkelijke momenten *stretching zones* ofwel horizon verbredend worden, waardoor verandering mogelijk is.

Deze twee inspirerende denkers bieden hiermee beiden handvatten voor zowel ambtenaren, sociale professionals als inwoners om uit de impasse van verschil op zoek te gaan naar verbinding. Essentieel lijkt dat de verschillende actoren elkaar van mens tot mens kunnen ontmoeten. Misschien zou het helpen als in deze processen over maatschappelijk belang ook de meervoudige waarde-afwegingen meer zichtbaar worden gemaakt. Dat zou mogelijk kunnen bijdragen aan begrip, omdat we in ons dagelijks leven voortdurend te maken hebben met botsende en tegenstrijdige belangen en rolwisselingen (Honingh & Wassink, 2024). Dan zou Hans, in de bijdrage van Sananès, zowel vrijwilliger zijn – in de ogen van de sociale professional, als werkloos – in zijn eigen perspectief. Wat zou er mogelijk zijn als deze meerstemmigheid niet toegedekt wordt, maar een integraal onderdeel zou zijn van de nabije overheid?